

INLEIDING

Johan DAVID - MOT

De geschiedenis van de technieken ligt ongetwijfeld in de smaak van het publiek. Het aantal musea, verzamelingen, boeken of websites dat daar aan gewijd is, bewijst het. Men heeft reeds verscheidene psychologische en sociologische verklaringen gezocht voor dat succes, maar voor de humane wetenschappen bestaat ook een louter praktische reden: je kan geen maatschappij begrijpen zonder rekening te houden met haar technieken. Het is immers zo - er moet nog steeds op gewezen worden - dat een cultuur een geheel vormt waar elk element alle andere kan beïnvloeden en de technieken zijn nu eenmaal overal en voortdurend aanwezig, zodat hun rechtstreekse of onrechtstreekse rol moeilijk overschat kan worden. Het is immers zo dat al wat je ziet, dat niet natuurlijk is, het resultaat is van een of andere techniek... Toch wordt het onderzoek naar de geschiedenis van de technieken niet door iedereen naar waarde geschat.

Sommigen beweren dat de historici zich met de mens zouden moeten bezighouden en niet met de technieken. Nochtans worden laatstgenoemde door de mens en voor de mens uitgedacht en ze worden door de mens toegepast. En er is nog meer. De Australische Aboriginal beschikte over nagenoeg niets anders dan een wroetstok om aan voedsel te geraken. Het was dan ook enkel dankzij een uitzonderlijke kennis van zijn omgeving, van de planten en van de dieren, dat hij in een van de minst herbergzame streken van de wereld wist te leven (en niet alleen te overleven). Het belangrijkste bij de technieken is dus de kennis. En dat is ongetwijfeld een menselijk kenmerk.

U voelt meer voor economische of sociale geschiedenis? Goed, maar hoe zou men daar verantwoorde besluiten kunnen trekken zonder een grondige kennis van de technieken? Wanneer men de mogelijkheden of de nuttigheid niet kent van een productiemiddel, of de fysieke inspanningen die het vergt, of de invloed ervan op de gezondheid van de arbeider, dan kan men daar toch maar weinig zinnigs over schrijven.

In Australië leven de Aboriginals reeds duizenden jaren met zeer weinig gereedschap dankzij een bijzonder uitgebreide kennis van hun milieu.

Uit J. ISAACS, *Bush food. Voedsel en geneeskrachtige kruiden van de aboriginals*, Keulen, 2000.

Museum voor de Oudere Technieken, Grimbergen

Niet alleen geschiedenisfanaten vertonen belangstelling voor het verleden van de technieken. Sommige oudere technieken uit onze gebieden kunnen -al dan niet aangepast- nuttig zijn in ontwikkelingslanden. En dat is dan ook een reden om ze te bestuderen. Wie, bij ons dan, uit spaarzaamheid of voor de uitdaging niet automatisch naar een elektrische oplossing wil grijpen, vindt in de oudere technieken ook heel wat antwoorden op zijn vragen. Tenslotte kun je aan de hand van de oude technieken de begïnselen van de werktuigkunde of van de scheikunde veel boeiender maken voor de studenten, en dat is ook een investering waard.

Een essentieel gevolg van de kennis van de geschiedenis van de technieken is de mogelijkheid om te leren relativëren, om in te zien dat vroeger bij ons niet alles beter noch slechter was, om in te zien dat de “primitieve technieken” uit andere streken of van Nieuwe Belgen vergeleken kunnen worden met de onze een paar tientallen jaar geleden, en vaak heel doelmatig zijn, om in te zien dat wij in onze streken beleidsfouten begaan (hebben) door geen rekening te houden met ons technisch verleden. Die aansporing tot relativëren is geen doel op zich van de geschiedkunde maar wel een gevolg dat veel verantwoordt.

Zich interesseren in de geschiedenis van de technieken is dus meer dan een bijzonder boeiende bezigheid, maar het is ook moeilijk. Al gaat het maar om één belichting van het verleden (net zoals de geschiedenis van de kunst, van de rechten of van de filosofie dat zijn), het onderwerp is immers zeer ruim. Vooreerst inhoudelijk. De technieken bestaan niet enkel uit de landbouw en een paar min of meer romantische ambachten. Ook het koken, de jacht, de heelkunde, het schrijven of de lijkenbehandeling horen er bij. Een tweede moeilijkheid is dat de geschiedenis van de technieken noch chronologische noch ruimtelijke afbakeningen kent. “En de boer, die ploegde voort” zonder zich te storen aan

eeuw- of heerserswisselingen. Administratieve, zelfs geografische grenzen hebben al evenmin zin, van zodra men zich niet beperkt tot een welomschreven verschijnsel. Het feit dat de technieken in alle aspecten van ons leven aanwezig zijn, zorgt tenslotte ook nog voor problemen: hun geschiedenis bestuderen kan niet, mag niet enkel vanuit het standpunt van de historicus. Ook de archeoloog, de dialectoloog, de volkskundige, de kunsthistoricus enz. moeten hun steen bij dragen.

Om dat belang van de geschiedenis van de technieken en de verscheidenheid van de mogelijkheden van studie aan een ruim publiek duidelijk te maken, heeft de redactieraad van Oostvlaamse Zanten het MOT, het Museum voor de Oudere Technieken te Grimbergen, gevraagd te zorgen voor een speciale aflevering van het tijdschrift over “technieken en materiële cultuur”.

Het was geenszins de bedoeling hier een theoretische discussie te voeren over het al dan niet fout zijn van het begrip “materiële cultuur” of over de definitie van “technieken”. Wel moest door elke auteur een zelfde omschrijving van dat laatste begrip gehanteerd worden. In onderhavige bladzijden zijn de technieken dan ook *de intellectuele en materiële middelen die de mens uitdenkt om de problemen op te lossen die de natuur hem stelt*. We beperken ons dus zeker niet tot de materiële voorwerpen. Ook de wijze van werken, de fysieke inspanning die ermee gepaard gaat, uiteraard de kennis die verondersteld wordt, horen er bij.

Voor deze aflevering van Oostvlaamse Zanten werd het onderwerp in drie grote hoofdstukken verdeeld, namelijk “de oude technieken bewaren”, “de oude technieken bestuderen” en “de bewaarde voorwerpen en kennis, dus de resultaten van de studie, gebruiken”. In verband met het bewaren werd gedacht aan de musea, die zowel de materiële getuigen als een deel van de kennis bijhou-

den, ⁽¹⁾ aan de technische gebouwen, die *in situ* bewaard moeten worden of verdwijnen, aan de verzamelaar, die een belangrijke rol speelt in het redden van het verleden en tenslotte aan het optekenen van dat gedeelte van het technisch verleden dat enkel door mondelinge overlevering gekend is. ⁽²⁾ Het bestuderen van de oude technieken hebben we laten belichten vanuit het standpunt van de historicus, en daarnaast ook van specialist van de vrouwengeschiedenis, van de archeoloog, van de dialectoloog, van de volkskundige, en van de kunsthistoricus. Bovendien werd er aandacht geschonken aan een nieuw werktuig dat door nagenoeg al die specialisten gebruik kan worden, namelijk ID-DOC, en werd, als inleiding voor het volgende hoofdstuk even stilgestaan bij het verschil tussen “experimenteren, demonstreren en amuseren”. In het laatste hoofdstuk tenslotte wordt bestudeerd hoe de bewaarde voorwerpen en de kennis erover gebruikt kunnen worden in andere sectoren zoals toerisme, vrije tijdsbesteding of voor de restauratie van kunstwerken. Tot onze spijt vonden we niemand bereid om het belang van de oudere technieken voor de ontwikkelingshulp te bespreken en besliste de historicus die zich bereid verklaard had een bijdrage te leveren -en bovendien lid is van de redactieraad van dit tijdschrift- één week voor de leveringsdatum andere prioriteiten te hebben...

Doelbewust werd hier niet gekozen voor één periode. We schreven het reeds: wanneer men

de geschiedenis van de technieken in het algemeen beschouwt, dan hebben de technische “breuken” (voor en na de stenen werktuigen, voor en na de molen of de elektriciteit, voor en na de kunstmest enz.) of de politieke “breuken” (voor en na de feodaliteit) weinig of geen zin. We wilden ook duidelijk af van het begrip “traditioneel”. Het woord wordt al te vaak, door onwetendheid of pretentie, verkeerd gebruikt. De mens kan uitvinden, maar hij kan ook zijn ervaring overdragen en het is voor hem fundamenteel dat de verworven kennis van vader op zoon of van meester op leerling kan overgaan. Dank zij die overdracht, die *traditio*, kan de mens de wetenschap opeenstapelen en verruimen. De term heeft evenwel een bijbetekenis gekregen van onveranderlijk, zelfs van nieuwigheidsschuw. Nu, de technieken, in hun geheel bekeken, evolueren voortdurend en het gebruik van het woord “traditioneel” brengt dan ook enkel verwarring mee. ⁽³⁾

Vele andere specialisten hadden hier aan bod kunnen komen. Zo o.m. een paleontoloog, een ingenieur, een leraar uit het technisch onderwijs, een socioloog, een futuroloog of een filosoof. De technieken van vandaag behoren immers reeds tot het verleden. Anderzijds kan, moet men zich afvragen wat wij morgen zullen doen met de nieuwe technieken. Daarvoor ontbrak evenwel de ruimte. Misschien komt er op deze aflevering nog een vervolg ...

NOTEN

1. Hiermee onderschatten we geenszins het belang van de bewaarbibliotheken of van de -zeldzame- bibliotheken van gespecialiseerde verenigingen. Alleen stellen we dat het de taak is van de technische musea ook de z.g. technische kennis te bewaren, o.m. door de hand- en schoolboeken te verzamelen.

2. In onze archiefdepots berusten grote hoeveelheden informatie in verband met de geschiedenis van de technieken maar ze moeten doorgaans nog door techniekhistorici ontgonnen worden.

3. Zie Johan DAVID, *L'outil*, Turnhout, 1997 (*Typologie des sources du moyen âge occidental*, 78): 55.